

ПЕДАГОГИКА ЖӘНЕ БІЛІМ БЕРУ БОЙЫНША ҒЫЛЫМИ АҚПАРАТТЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ. ҚАЗАҚСТАННЫҢ РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КІТАПХАНАСЫНЫҢ ТӘЖІРИБЕСІ

Әлия Сәйдембаева

*Қазақстан Республикасының Білім және ғылым
министрлігінің Республикалық ғылыми-педагогикалық
кітапханасының Директоры
org.nbrk@mail.ru*

Ғылыми ақпарат кәсіби, өндірістік, технологиялық және оқу-танымдық қызметті жетілдіру үшін үлкен маңызға ие. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің Республикалық ғылыми-педагогикалық кітапханасы (РҒПК) біздің елімізде 1989 жылдан бастап білім берудің өзекті мәселелері мен мәселелері бойынша Ұлттық библиография шығаратын бірыңғай ұйым болып табылады.

Ғылыми ақпаратқа жеделдік, қолжетімділік, маңыздылық, ғылыми жетістіктерді кеңінен таратуға және енгізуге жәрдемдесу, Озық өндірістік тәжірибемен алмасу сияқты талаптар қойылады. Бұл талаптар РҒПК Ақпараттық-библиографиялық қызметінде еліміздің жоғары оқу орындарының, колледждер мен мектептердің оқу кітапханалар желісі үшін іске асырылады. Осы ынтымақтастықтың басты мақсаты-оқушыларды, оқытушыларды, магистранттарды, аспиранттарды, ғылыми қызметкерлерді жарыққа шығару, қажетті ақпарат көздерінің болуы және мазмұны туралы Жеке ақпаратпен қамтамасыз ету, пайдаланушының ақпараттық мәдениетін арттыру.

Бүгінгі таңда мемлекеттік білім беру жүйесінде мемлекеттік жоғары оқу орындарының 53 кітапханасы, мемлекеттік колледждердің 638 кітапханасы, мемлекеттік орта білім беру ұйымдарының 6 441 кітапханасы жұмыс істейді.

Әр түрлі жастағы оқушылар, мұғалімдер, әдіскерлер, бастауыш және жалпы орта мектептердің ұйымдастырушылары үшін РҒПК ұсыныс тізімдері мен нұсқауларын жасайды, кітапханалық-библиографиялық білімді насихаттау бойынша белгілі бір жұмыс жүргізеді, ұсыныс библиографиясының әлеуетін белсенді жүзеге асырады. Мысалы, «оқитын мектеп» жобасын жүзеге асыру үшін (2021 жылдың 1 маусымынан 31 тамызына дейін) жасөспірімдерге арналған оқу бағдарламасымен РҒПК мамандарымен 200 кітап таңдап алынған, әр түрлі жастағы оқушыларға арналған әдебиеттердің ұсыныс тізімі жасалды. Бағдарлама балаларды оқуды ынталандыру, балалар мен жасөспірімдер әдебиетін танымал ету, балалардың ойын және ақпараттық аймақтарды ұйымдастыруды қамтитын қызықты демалыс өткізумен шығармада біздің кітапхана ұсынған әдебиеттерді зерделеуі бойынша кешенді жүйе құруды көздейді.

РҒПК библиографиялық басылымдарының ерекшеліктері оларды жан – жақты толтыру болып табылады: мектеп кітапханаларына арналған бір оқулықта әртүрлі пәндер, тақырыптар, сыныптар, бастауыш, негізгі, жалпы орта мектеп оқушыларының

жас ерекшеліктері-оқу орындарының әртүрлі түрлері бойынша әзірлемелер жиі кездеседі. Бірінші және екінші сынып оқушыларына тиімді көмек көрсетуге арналған «оқушының ақпараттық мәдениеті» (2017) әдістемелік-библиографиялық құралы мысал бола алады. Жас пайдаланушылардың назарына көп аспектілі материал ұсынылады: кітапханалардың даму тарихы, әртүрлі ақпарат көздерімен жұмыс істеу әдістемесі, зияткерлік және іздестіру жұмыстарының тәсілдері, құжаттардың библиографиялық сипаттамасы мен анықтамалық аппараты, каталогтар жүйесі, жаңа кітапханалық технологиялар мен бағдарламалар, қызықты сайттар, оқу және Конспект жасау техникасы, сондай-ақ ұсынылатын әдебиеттер тізімі.

Мұғалімдер үшін оқытудың әдістері мен технологиялары бойынша әдебиеттердің ұсынымдық нұсқаулары жасалды, мысалы, «оқушыларды адамгершілік, патриоттық тәрбиелеу және балалар мен жасөспірімдер арасындағы құқық бұзушылықтардың алдын алу» (2003), «ерекше қажеттіліктері бар балаларды оқыту және тәрбиелеу» (2018), «оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту – уақыт талабы» (2020). «Ауылдық шағын жинақты мектеп» (құрастырушы Бүркітбаева с. с.) (1991) әдебиеттердің ұсынымдық көрсеткіші ерекше танымалдыққа ие.; аталған көрсеткіш «ауыл мектебі-ұлттық білім беру көзі» (2018) атауымен жарияланған. Оқушылардың әр түрлі жас санаттары үшін РФПҚ 2014 жылы сыныптан тыс оқуға арналған «сіздің оқулығыңызға әдебиет қоса беріледі (сіздің сабағыңыздың беттерінен тыс)» деген жалпы атаумен библиографиялық тізімдер сериясын дайындап, қайта шығарды. Бұл шығарылым 9 негізгі бөлімнен тұрады: Тіл және әдебиет. Математика. Жаратылыстану. Адам және қоғам. Өнер. Технология. Физическая культура. Бастапқы әскери дайындық. Барлық оқу пәндері бойынша әмбебап мазмұндағы әдебиеттер. Көрсеткіш мемлекеттік (қазақ) және орыс тілдерінде шығарылды.

Жоғары сынып оқушылары мен мектеп және колледж мұғалімдері, ЖОО педагогтері үшін «өзін – өзі тану» білім беру бағдарламасы бойынша ағымдағы ұсынымдық библиография-жастар арасында рухани-адамгершілік құндылықтарды бекіту стратегиясы қарастырылған». Бұл басылым біздің кітапхананың ұсынымдық библиографиясының классикалық, алтын қорына кіреді және 2018-2020 жылдары орыс және қазақ тілдеріне аударылған. Дәстүрлі және жаңа ақпарат көздері, өндірістік және ғылыми басылымдардың сипаттамалары, сондай-ақ прогрессивті білім беру ортасында және кітапхана – ақпараттық орталықтарда жұмыс істеуге тән құрылымдар, технологиялар мен іздеу құралдары, студент-болашақ маманның кәсіби қызметі жағдайында кеңінен қолданылады. Білім алушының ақпараттық мәдениеті бойынша оқу бағдарламасының негізгі ережелерін көрнекі суреттейтін қосымшалар берілген.

Орындалу сипаты мен мазмұны жағынан орта және жоғары кәсіби мектепке жататын ретроспективті библиографияның басылымдарына ерекше назар аударылады.

«Қазақстандағы білім және педагогика» әдебиеттерінің ретроспективті көрсеткіштерін қазақ және орыс тілдерінде әр түрлі хронологиялық жарықтандыру арқылы шығару тәжірибесі бар, мысалы, 4-5 жыл. Тарихи библиография 2009-2012 жылдар аралығында орыс тілінде 4 бөлімде жарық көрген және ІХ-XX ғасыр

кезеңін сақтайтын «Қазақстандағы білім беру мен педагогиканың даму тарихы» басылымымен ұсынылған.

РҒПК классикалық ұсынымдық библиографиясының құрамына 1989 жылдан бастап қазіргі уақытқа дейін тұрақты шығарылатын жыл сайынғы «Білім берудегі атаулы және атаулы күндер күнтізбесі» ұсынымдық көрсеткіші, сондай-ақ «Қазақстандағы білім және педагогика» апталық жедел ақпараты кіреді. «Білім берудегі атаулы және атаулы күндер күнтізбесінде» мерейтойлық даталар, ғалымдар, ардагер-қызметкерлер, Педагогика және білім беру тарихы саласында жұмыс істейтін зерттеушілер, оқулықтар мен оқу құралдарының авторлары туралы материалдар келтіріледі. Күнтізбе жоғары сапалы іздеу аппаратымен жабдықталған. «Қазақстандағы білім және педагогика» жедел ақпаратында еліміздегі білім беруді дамытудың қазіргі жағдайы мен стратегиясы туралы қазақстандық газеттер мен журналдардан мақалалар ұсынылған, Халық педагогикасы бойынша материалдар жарияланған.

РҒПК ғылыми ақпарат ағынын ұйымдастыру үшін пайдаланушыларға тек ішкі қолжетімділік жағдайларында (оқу залында, Ғылыми-библиографиялық, ғылыми – әдістемелік бөлімшеде) қолжетімді болатын жеке дерекқорлар құрылады және пайдаланылады:

1. РҒПК электрондық каталогы 2003 жылдан бері жүргізіліп келеді және ішкі қол жеткізу үшін ұйымдастырылатын мынадай дерекқорлардан тұрады. Кітапхана қорында бар басылымдар туралы ақпарат сайтта әдебиеттер тізімі түрінде ұсынылған. Алайда, ҚР БҒМ РҒПБ веб-сайтында ауқымды өтеусіз қолжетімділік педагогика бойынша, жұмыстың және кітапхананы толықтырудың негізгі бейіні бойынша деректер базасына ғана ұйымдастырылған.

Бақылау базасы (52000-нан астам жазба); Педагогика (10000-нан астам жазба); жаңалықтар (шамамен 16000 жазба). Диссертацияның рефераты (шамамен 5000 жазба) және т. Б.

2. Электрондық деректер базасы (8 ЭДБ):

«Официальные документы Российской Федерации» /орыс тілінде/, «Қазақстан Республикасының ресми құжаттары» /қазақ және орыс тілдерінде/, «Қазақ ағартушылары» /қазақ тілінде/, «Дүниежүзіндегі білім беру ісі және педагогика» /орыс тілінде/, «Өлкетану» /қазақ, орыс тілдерінде/, «Өлкетану» /қазақ, орыс тілдерінде/, «Дәйексөздер» базасы /қазақ тілінде /орыс тілінде/. Базалық деректерді библиографтар да, ғылыми ақпаратты тұтынушылар да пайдаланады.

Оқуды одан әрі ілгерілету мақсатында РҒПК Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің бұйрығымен бекітілген ЖОО – ның 15 оқу кітапханасымен әдістемелік орталықтармен тығыз ынтымақтастық жасайды. Оларға мыналар жатады:

1) А. Байтұрсынов атындағы Қостанай Өңірлік университеті « ақпараттық-кітапхана орталығы-Қостанай облысында жоғары, техникалық және кәсіптік білім беретін білім беру ұйымдарының кітапханаларына арналған әдістемелік орталық;

2) Л. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Ғылыми кітапханасы-Нұр-сұлтан қаласы мен Ақмола облысында жоғары, техникалық және кәсіптік білім беретін білім беру ұйымдарының кітапханаларына арналған әдістемелік орталық;

3) Қ. Сәтпаев атындағы Қазақ ұлттық техникалық зерттеу университетінің Ғылыми кітапханасы – Алматы қаласы мен Алматы облысында жоғары, техникалық және кәсіптік білім беретін техникалық білім беру ұйымдарының кітапханаларына арналған әдістемелік орталық;

4) Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің Ғылыми кітапханасы-Алматы қаласы мен Алматы облысында жоғары, техникалық және кәсіптік білім беретін гуманитарлық білім беру ұйымдарының кітапханаларына арналған әдістемелік орталық;

5) Ш. Есенов атындағы Каспий технологиялар және инжиниринг университеті «КеАҚ ғылыми кітапханасы-Маңғыстау облысында жоғары, техникалық және кәсіптік білім беретін білім беру ұйымдарының кітапханаларына арналған әдістемелік орталық;

6) Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті «КеАҚ ғылыми кітапханасы – Ақтөбе облысында жоғары, техникалық және кәсіптік білім беретін білім беру ұйымдарының кітапханаларына арналған әдістемелік орталық;

7) Х. Досмұхамедов атындағы Атырау университеті «КеАҚ ғылыми кітапханасы-Атырау облысында жоғары, техникалық және кәсіптік білім беретін білім беру ұйымдарының кітапханаларына арналған әдістемелік орталық;

8) С. Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан университеті «КеАҚ ғылыми кітапханасы-Шығыс Қазақстан облысында жоғары, техникалық және кәсіптік білім беретін білім беру ұйымдарының кітапханаларына арналған әдістемелік орталық;

9) М. Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университеті «КеАҚ ғылыми кітапханасы-Батыс Қазақстан облысында жоғары, техникалық және кәсіптік білім беретін білім беру ұйымдарының кітапханаларына арналған әдістемелік орталық;

10) Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті «КеАҚ ғылыми кітапханасы – Қарағанды облысында жоғары, техникалық және кәсіптік білім беретін білім беру ұйымдарының кітапханаларына арналған әдістемелік орталық;

11) Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті «КеАҚ ғылыми кітапханасы-Қызылорда облысында жоғары, техникалық және кәсіптік білім беретін білім беру ұйымдарының кітапханаларына арналған әдістемелік орталық;

12) М. Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университеті «КеАҚ ғылыми кітапханасы-Солтүстік Қазақстан облысында жоғары, техникалық және кәсіптік білім беретін білім беру ұйымдарының кітапханаларына арналған әдістемелік орталық;

13) М. Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университетінің Ғылыми кітапханасы-Жамбыл облысында жоғары, техникалық және кәсіптік білім беретін білім беру ұйымдарының кітапханаларына арналған әдістемелік орталық;

14) М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті «КеАҚ Білім беру-ақпараттық орталығы-Оңтүстік Қазақстан облысында жоғары, техникалық және кәсіптік білім беретін білім беру ұйымдарының кітапханаларына арналған әдістемелік орталық;

15) Торайғыров университеті «КеАҚ с.Б. Бейсембаев атындағы кітапханасы –

Павлодар облысындағы жоғары, техникалық және кәсіптік білім беретін білім беру ұйымдарының кітапханаларына арналған әдістемелік орталық.

Бұл кітапханалар колледж кітапханаларына әдістемелік көмек көрсетеді, белгілі мәдениет және білім қайраткерлеріне арналған библиографиялық көрсеткіштер шығарады, РФПК библиографиялық өнімдерінің тақырыптары мен ассортиментін толықтырады.

«Сәрсен Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан университеті» КеАҚ ғылыми кітапханасы (Өскемен қ.) «Ахметжанова Ф. Р. Великое счастье-творить...» (құрастырушы Т. В. Устинова; бас редакторы Ф. Р. Ахметжанова) (2012) және «Полторанин и. А. ғылыми еңбектері» (құрастырушы Т. В. Устинова) библиографиялық көрсеткіштерін жариялады (құрастырушы Т. в. Устинова) (2017). Оңтүстік-Қазақстан мемлекеттік университеті (ОҚМУ атындағы М. Әуезов Оңтүстік Қазақстан облысы колледж кітапханаларының әдістемелік орталығы ретінде Мұхтар Әуезовке арналған «халық тағдырының әншісі» атты библиографиялық көрсеткішті жариялап, колледж кітапханаларының әдістемелік жұмыстарын насихаттады. М.Әуезов атындағы ОҚМУ ғылыми кітапханасы университеттің есімдерін мақтанышпен атайтын, танымал қазақстандық жазушының есімімен байланысты барлық материалдарды жинақтайды және есімдердің базасын жүргізеді.

Қазақстандық жоғары оқу орындары кітапханаларының ресурстары интернетте олардың сайттарында ғана емес, сондай-ақ республикалық жоғары оқу орындары арасындағы электрондық кітапханада (РЖООЭК) қолжетімді, ол РФПК басшылығымен Қазақстанның оқу кітапханаларының достастығын көрнекі бейнелейді. РЖООЭК қазақстандық кітапханалық-ақпараттық жүйе (КАБИС) платформасында жоғары оқу орындарының электрондық білім беру ресурстарын біріктіреді. РЖООЭК интернет мекенжайы бойынша қолжетімді: <http://rmebrk.kz/>

РЖООЭК құрылымында 5 бөлім бар: электрондық ресурстар (Қазақстан жоғары оқу орындары кітапханаларының толық мәтінді оқу материалдары орналастырылған), Қазақстан жоғары оқу орындарының ғылыми мерзімді басылымдарының толық мәтінді ДБ, бейнедерістер, ашық қолжетімді ақпараттық ресурстар, РЖООЭК өзіндік генерациясының мультимедиялық басылымдары.

Библиографиялық қызметтің сапасын одан әрі арттыру мақсатында РФПК жақын болашақта библиографиялық өнімдер ассортиментіндегі кейбір олқылықтарды толтыруды жоспарлап отыр. Күтілетін жаңалықтарға мыналар жатады:

- «Балаларды мектепалды даярлау және бастауыш мектеп: білім беру үдерісі» (балабақша тәрбиешілеріне, бастауыш сынып мұғалімдеріне, білім беру жүйесі мен кітапхана қызметкерлеріне көмек ретінде) (Алматы, 2004), «Отанға Қайтарылған есімдер. Репрессияға ұшыраған білім қайраткерлері» (Алматы, 2007);

- Жоғары мектепке көмек ретінде жаңа библиографиялық көрсеткіш дайындау;
- «Қашықтықтан оқыту технологиясы» сияқты өзекті тақырыпқа жаңа библиографиялық көрсеткішті баспаға дайындау;

- РФПК библиографиялық өнімдерін әлеуметтік желіде, атап айтқанда Фейсбукте танымал ету.